

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІКРОПОЛІВ БОГ ТА GOD ЯК СКЛАДОВИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ МУДРІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Тетяна КРИЖАНОВСЬКА (Кіровоград, Україна)

Стаття присвячена зіставному аналізу внутрішньої організації лексичних одиниць, що входять до мікрополів Бог та God як складових лексико-семантичного поля мудрості в українській та англійській мовах.

Ключові слова: сема, мікрополе, лексико-семантичне поле, компонентний аналіз.

The article deals with the contrastive analysis of the semantic structure of the language units, which compose the micro-field God as the constituent of the lexico-semantic field of wisdom in the Ukrainian and English languages.

Key words: seme, microfield, lesico-semantic field, componential analysis.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки відзначається підвищеним інтересом до вивчення семантики мови, дисципліни, яка вивчає «план змісту» мови. Це зумовлено глибоким розумінням того, що будь-яка теорія мови, яка ігнорує семантичний бік, не лише не може бути адекватною, а й взагалі, на думку Г.В. Колшанського, не може бути теорією мови, оскільки вона в принципі суперечить природі самого об'єкту [2: 29].

Прагнення науковців розкрити сутність людської мови, її аспекти та функціонування привели до виокремлення контрастивної семантики у самостійну гілку мовознавчої науки. «Оскільки найсуттєвіші риси національних мовних культур зберігаються у лексиці..., то саме зіставні дослідження відкривають широкі можливості для знайомства з іншими мовними культурами світу, а також повнішого усвідомлення особливостей рідної мовної культури, виявляючи у ній закони, що регулюють мовну діяльність суспільства» [9: 148]. Разом із тим, думку про важливість зіставного дослідження семантики висловлюють такі вчені, як В.Ярцева, О.Бондарко, С.Сятковський, Ф.Груча та інші.

Пізнання об'єктивної дійсності кожним народом та її категоризація відбувається різними шляхами, а тому, як зазначає А.А.Лучик, «...стає очевидною неможливість існування точної відповідності між порівнюваними словами... З цього погляду висновки про те, що певний

одиниці окремої мови відповідає інша одиниця іншої мови, без з'ясування особливостей внутрішньої організації кожного такого елемента та виявлення особливостей його співвідношення з фактами об'єктивної дійсності будуть не тільки не повними, а й можуть засвідчувати неточності» [4: 152].

Співвіднесення слова із предметом об'єктивної дійсності через понятійну одиницю [5] є одним із найпоширеніших принципів обробки лексичної семантики. Щоб зрозуміти значення слова, «треба зрозуміти поняттєвий фон, що породжує концепт, закодований у цьому слові» [12]. Як зазначає М.Кочерган, семантичний принцип сприяє розкриттю максимально широкої сукупності системно зумовлених структурних характеристик мови, що проливає світло на взаємовідношення мови і мислення [3]. Саме за допомогою компонентного аналізу створюються визначальні для носіїв певної мови семантичні поля – сукупність слів, об'єднані спільною семантичною ознакою [6]. Однією з основних ознак поля є його здатність членуватися на ядро і периферію, кордони між якими є нечіткими. До ядра належать конституенти, які характеризуються високою частотністю, максимальною абстрактністю, семантичною змістовністю, загальновідомістю, багатозначністю, широкою поєднуваністю і стилістичною нейтральністю [10; 11].

У пропонованому дослідженні під терміном лексико-семантичне поле розуміємо складну систему, члени якої, незалежно від їхньої частиномовної приналежності, є парадигматично пов'язаними і мають у своєму складі інтегративну семантичну ознаку. Ядерні центри формуються навколо найуживаніших сем, які у мові є одночасно і лексемами і очолюють ці центри.

Отже, метою даної статті є дослідження мікрополів *Бог* та *God* як складових лексико-семантичного поля *мудрість* в українській та англійській мовах шляхом вивчення та зіставлення внутрішньої організації лексичних одиниць, що їх репрезентують.

Матеріалом слугують лексичні одиниці, відібрані методом компонентного аналізу зі Словника української мови в 11-ти томах [7] та The Oxford English Dictionary: 12 volumes [14], а також семи, що утворюють їхню внутрішню організацію.

Поняття мудрості, на думку дослідника балто-слов'янської духовної культури В.Топорова, «... належить до складу ключових та основних у європейській та близькосхідній духовній культурі протягом останніх тисячоліть» [8: 132].

Американський дослідник Уіл Дюран наголошує на тому, що мудрість – це цілісність і неважливо, яке вона має ім'я: Бог, Аллах, Дао і т.д. Головним є наше активне, вмотивоване розуміння мудрості, злиття із нею [15]. У релігії та філософії *мудрість* тлумачиться як різновид свідомості, яка є підпорядкованою завданням засвоєння норм та правил праведного життя. Творча смислонаповненість буття, його краса та довершеність визначаються причетністю до *мудрості*, універсальної сили, що нібито керує світом.

Беручи до уваги різний історичний розвиток Британії та України, а також різне ставлення до релігії, можна стверджувати, що саме ці фактори вплинули на процес вербалізації концепту *мудрість* в обох мовах. Особливо слід звернути увагу на атеїзм в Україні за часів комунізму, коли релігію було заборонено. Цим і можна пояснити те, що найфундаментальніша праця українських лексикографів СУМ при тлумаченні лексеми *мудрість* не фіксує ніяких лексичних одиниць релігійного змісту. Проте у світобаченні як українців, так і англійців збереглося двоїсте розуміння мудрості. **Вища мудрість (spiritual wisdom)** є невід'ємною від Бога, в той час як **нижча мудрість (living wisdom)** ґрунтується на загальних знаннях про світ. При цьому англійці роблять акцент на вмінні приймати правильні рішення та уникати проблем.

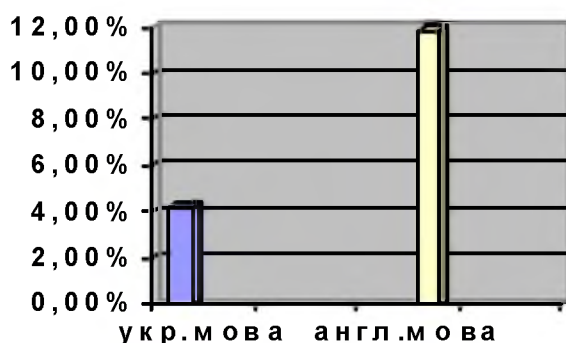
В українській мові лише завдяки компонентному аналізу на периферії виявляються слова, що розкривають релігійну (історичну) суть концепту *мудрість*: **Бог, віра, релігія, вірувати, прорікати, душа, пророкувати, вірити, провіщати, віщувати, істина, істинний, правда, віровчення, духовний, віщий, проповідувати**. Це складає приблизно 4,2% від усього досліджуваного матеріалу. В українській матриці зазначені слова займають приблизно середину і характеризуються порівняно нескладною семантичною структурою.

Натомість у Великій Британії, не зважаючи на конфлікт між католицизмом та протестантством, релігія була і є невід'ємною складовою життя англійців. Тому і словник

фіксує релігійний аспект при тлумаченні лексичної одиниці **wisdom**: 1c) – одне з виявів Божественної сутності в Ісуса Христа; звідси назва другої особи в Святій Трійці (*the Wisdom of the Father*); іноді застосовується для називання Бога чи Трійці: *Wisdom is alive: it is not a thing or quality. It is God. It is God and Man, for it is Christ* (Lynch); 3b) – вживається в назвах двох апокрифічних (неканонічних) книг (*the Wisdom of Solomon, the Wisdom of Jesus the son of Sirach* (commonly called *Ecclesiasticus*)): *The fact that Wisdom also contains an anticipation of one of the three Temptations of Christ* (E.C.Selwyn).

Лексеми англійської мови, що розкривають релігійну суть вказаного концепту, знаходяться в ближній периферії: **Christian** (ім.), **Christian** (прикм.), **religious, secular, faith, soul, spiritual, trinity, enlightenment, trust, trustiness, clergy, confession, sacred, divine, sermon, solemn, scripture, Jesus Christ, truth, believer, orthodoxy, order, religion, worship, church, God, Lord, Deity, ecclesiastic, spirit, death, life to profess, law, service, belief, society, pulpit, ecclesiastical, adherent, conviction, essence, apostle, doctrine**. Ця семантична група складає майже 11,84% від усього корпусу досліджуваних лексичних одиниць

Діаграма 1. Відсоткове співвідношення лексичних одиниць у мікрополях *Бог* та *God*

Концептуальні відмінності у розумінні мудрості як релігійної сутності спричинені різними релігіями, які сповідують носії досліджуваних мов. Англійці вважають, що мудрість можна набути лише за умови отримання певних чеснот, що це є дар Святого Духа, у той час як для українців основною умовою отримання мудрості є страх Господень та слідування заповідям. Цікавим є той факт, що в українському варіанті Старого Заповіту йдеться про те, що „початок мудрості – страх

Господень...” [1, 633], а англійський варіант наголошує на тому, що страх Господень є початком знання, тобто „... The fear of the Lord is the beginning of knowledge...” [13].

Саме цей факт пояснює наявність розбіжностей у вербальному вираженні концепту мудрості та різний лексичний склад мікрополів *Бог* та *God*. Так, в англійській мові знаходимо слова **virtue** (чеснота), **values** (цінності), **piety** (благочестя), **vice** (порок), які відсутні в українському мікрополі.

В англійському мікрополі антонімічна пара **right – wrong** репрезентує уявлення носіїв англійської мови про норми поведінки у суспільстві не лише в етичному, а й у релігійному аспекті, оскільки для отримання мудрості від Бога людина повинна чинити по совісті та слідувати заповідям. В українській мові цим поняттям відповідають лексичні одиниці **мораль, етика та правильний**. Проте входять вони до складу мікрополя *знання* та відображають лише моральність поведінки людини у ставленні один до одного та до суспільства. Пор.: *Ні, кінця казочці історія поки не дописала, проте мораль свою казочка має, – скинув ясным оком Іван* (Кол., Терен., 1959, 170). *...for attaining wisdom and discipline; for understanding words of insight; for acquiring a disciplined and prudent life, doing what is right and just and fair... (the Bible)*.

Споконвічна боротьба добра і зла, яку втілюють Бог та диявол відповідно, теж знаходить своє відображення у розумінні мудрості українців і англійців. При чому українське мікрополе містить значну кількість слів із негативною семантикою (**зло, лихо, злий, жорстокий, лютий, несправедливість** та ін.). Це можна пояснити тим, що українці є більш забобонними ніж англійці, а внаслідок певних історичних подій (завоювань, перерозподілу територій, кріпацтва) набули негативного досвіду та страждань.

Зіставляючи внутрішню семантичну структуру лексичних одиниць, що входять до мікрополя *Бог*, можна спостерігати певну асиметрію. Вона виявляється у тому, що лексеми англійської мови мають більш складну структуру, а відповідно і більше зв'язків між собою та іншими досліджуваними одиницями, що дозволяє їм переходити від одного мікрополя до іншого.

Таблиця 1

Кількісна характеристика складників мікрополя *Бог*

Лексеми англійської мови	Безпосередні зв'язки	Лексеми української мови	Безпосередні зв'язки
Truth	49	Віра	8
Spirit	33	Істина	7
Soul	31	Правда	7
Religion	22	Релігія	5
Faith	21	Істинний	5
Spiritual	18	Віщий	5
To profess	16	Проповідувати	5
God	15	Духовний	4
Service	14	Вірити	4
Trinity	14	Віщувати	4
Doctrine	14	Провіщати	4
Confession	13	Вірувати	4
Belief	13	Бог	3
Worship	13	Віровчення	3

Зіставлення семного складу зазначених лексичних одиниць обох мов дозволяє виявити як спільні, так і відмінні риси, притаманні лише певній культурі. Так, лексична одиниця **релігія** в українській мові та її відповідник в англійській мові **religion** виражають деякою мірою однакові поняття і містять такий набір сем, як 'віра', 'віросповідання', 'Бог', 'faith', 'God' відповідно. Українська лексема **релігія** містить в собі семи, відсутні в її англійському відповіднику, що відображають ставлення до релігії в суспільстві: 'несумісні з', 'науковий', 'світосприймання', 'надприродний'. Пор.: – Я вільнодумний, – сказав літератор, – але **релігія** потрібна для моральності мужиків і жінок (М.Коцюбинський).

Лексична одиниця **God** в англійській мові має ширшу семантику, аніж її відповідник в українській мові. Спільною є лише дві семи 'надприродний' та 'істота' (англ. 'superhuman' та 'person'), що свідчить про однакове розуміння природи Бога. При цьому в українській лексемі присутня така сема з негативним відтінком, як 'нібито уявна'. В англійській мові лексична одиниця **God** має більш, ніж шість семем і ширше розкриває це поняття. Так, тут присутні такі семи, як 'Divine' та 'Creator' (святий, творець), 'Ruler' та 'the Universe' (правитель, всесвіт), 'a deity' (божество), 'a proper name' (власна назва): *For by this name God we understand an Infinite Mind, everywhere present, the source and foundation of all other existence, possessed of all possible power, wisdom, and excellence* (E.R.Conger); *The Spirit of the Lord is God the Holy Ghost* (J.Manning). Слід також зазначити, що у досліджуваному матеріалі українській лексичній одиниці **Бог** в англійській мові відповідає чотири лексеми **Jesus Christ, God, Lord, та Deity**, які утворюють синонімічний ланцюжок.

Поняття віри є нерозривно пов'язаним із релігією і мудрістю. Так у досліджуваному матеріалі українській лексичній одиниці **віра** відповідають чотири лексеми англійської мови: **trust, trustiness, belief**, в яких це значення помічено як застаріле, та **faith**. Спільними виступають семантичні компоненти 'Бог', 'упевненість' та 'релігійне' і 'вчення' (англ. 'God', 'confidence' та 'doctrine'), що свідчить про спільне розуміння релігійної природи віри. У лексико-семантичному полі *мудрість* в англійській мові мікрополе **belief**, куди входить 21 лексема, відноситься до ближньої периферії, у той час як в українській мові мікрополе *віра* є складником дальньої периферії.

Лексичній одиниці **truth** в українській мові відповідають дві лексеми **правда та істина**, які є синонімами. Між значеннями цих одиниць спостерігається семантична симетрія, проте не еквівалентність. Так, англ. **truth** має ширшу семантичну структуру порівняно із відповідними українськими словами і включає компоненти 'orthodoxy', 'religious', 'belief', 'virtue', не властиві українським одиницям. Цей факт можна пояснити тим, що в англійській мові завдяки розвинутій полісемії одні слова можуть мати різні значення відповідно до контексту. Пор.: *Those essential parts of his, His truth, his love, his wisdom, and his bliss*

(Spenser); *От даяв мене [панотець], їй-бо, славно, все направляє на путь Істини і, головне, злості не таїв* (М.Стельмах).

В обох досліджуваних мовах фіксуються елементи на позначення одного із центральних понять релігії, такого, як душа (англ. **Spirit, essence, soul**). Мудрість вимагає від людини душу, бо вона (мудрість) оволодіває не лише розумом, а й серцем: «For wisdom will enter your heart, and knowledge will be pleasant to your soul» (Коли мудрість увійде в серце твоє, і знання буде приємним душі твоїй) [240:10]. Характерною рисою внутрішньої організації цих лексичних одиниць виступає вказівка на відмінність людини від тварини та безсмертність, що маніфестується семантичними компонентами 'безсмертна', 'що відрізняє', 'in contrast to', 'surviving', 'after death'. Наявність у тлумаченнях зазначених лексем сем 'психічний', 'внутрішній', 'почуття', 'переживання', 'the senses', 'emotional', 'feelings' свідчить не лише про релігійний відтінок значень, а й про внутрішню характеристику особистості. Відмінність полягає у тому, що, наприклад, лексична одиниця **Spirit** також вживається і для позначення Бога як творця ('the Deity', 'creative', 'essential'), а **soul** – для вираження розумових здібностей людини. Пор.: *The informing Spirit of God which prompts the works and quickens the faith* (Trench); *He take it as a peril to my soul, It is no sin at all* (W.Shakespeare); *Моя душа палала, а інтелект вишкрібав всі знання* (Досв., Вибр., 1959).

Отже, робимо висновок, що, не дивлячись на спільне релігійне джерело *мудрості* як в українській, так і в англійській мовах, мікрополя *Бог* та *God* мають розбіжності у кількості лексичних одиниць, які входять до їхнього складу. На семантичному рівні англійські лексеми характеризуються більш складною внутрішньою організацією, що дозволяє їм мати більше безпосередніх зв'язків із лексемами інших мікрополів, що входять до складу лексико-семантичного поля *мудрість*. Подальші дослідження сприятимуть розкриттю сутності поняття *мудрість* та виявленню національно-специфічних рис у його розумінні та вербалізації носіями української та англійської мов.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Біблія // Книги святого писма старого й нового заповіту. – К.: Об'єднання біблійних товариств, 1990. – 1259с.
2. Колшанский Г.В. Некоторые вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте. / Принципы и методы семантических исследований. – М., 1976. – С. 5 – 31.
3. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Видання 2-ге, виправлене і доповнене/М.П.Кочерган. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2006. – 464 с.
4. Лучик А.А. Семантика прислівникових еквівалентів слова української і російської мов/А.А.Лучик. – К. : Довіра, 2001. – 218 с.
5. Пещак М.М. Нариси з комп'ютерної лінгвістики/Марія Михайлівна Пещак. НАН України, Укр.мовно-інф.фонд. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 199 с.
6. Селіванова О.О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Селіванова. – К.: Видавництво Українського філософологічного центру, 1999. – 148 с.
7. Словник української мови: В 11т. – Т. 1 – 11. – К.: Наукова думка, 1970. – 1980 с.
8. Топоров В.М. Исследования в области балто-славянской духовной культур /Володимир Топоров. – М., 1994.
9. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах/Мирослава Фабіан. – Ужгород: Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998. – 256 с.
10. Филин Ф.П. Очерки по теории языкознания / Ф.П.Филин. – М.: Наука, 1982. – 336 с.
11. Щур Г.С. Теория поля в лингвистике / Г.С.Щур. АН СССР, Ин-т языкознания. – М.: Наука, 1974. – 254 с.
12. Goodenough W. Componential analysis and the study of meaning. – Language, Baltimore, 1956, vol. 32, № 1, p. 195 – 216.
13. The new Oxford annotated Bible containing Old and New Testaments: An ecumenical study Bible completely revised and enlarged / B.M.Metzger, R.E.Murphy (ed.). – N.Y.: Oxford university press, 1994. – 532p.
14. The Oxford English Dictionary: 12 volumes. – Volumes 1 – 12 – Oxford, 1969 – 1973.
15. http://en.wikipedia.org/wiki/Living_wisdom

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Крижановська – викладач кафедри практики германських мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, лексична семантика, типологічне зіставлення мов.